

Clypevs Theologiæ Thomisticæ

Continens Tractatus de erroribus Pelagianorum, de Gratia, de
Iustificatione & Merito, de Virtutibus Theologicis, & quatuor Cardinalibus,
ac de ineffabili mysterio Incarnationis

Gonet, Jean-Baptiste

Parisiis, 1669

Disp. III. De religione, & actibus ejus,

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77342](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77342)

tate constitutas, & virtute, sapientiâ, aliâve prærogativâ insignes, nempe pietas & observantia, quia neque his à quibus naturale esse accepimus, neque his qui nobis exhibent documenta & exempla virtutum, possumus æquale reddere.

Secundo modo deficiunt virtutes, quarum materia non cadit sub debito rigorofo, quod est debitum legale, sed dicuntur debiti earum actus ex sola decentia & honestate virtutis, quod appellatur debitum morale. In quo debito est duplex gradus: nam vel potest esse necessarium simpliciter, ita ut sine illo honestas morum conservari non possit; vel solum ad melius esse, sine quo proinde rectitudo morum potest consistere, licet non perfectè. Et rursus necessarium simpliciter potest attendi vel ex parte debentis; & sic ponitur veritas, pertinet enim ad tale debitum, ut qualis homo est, talem se exhibeat alteri in factis & in verbis, in quo consistit veritas, seu veracitas: vel potest attendi ex parte ejus cui debetur, prout aliquis recompensatur secundum id quod fecit; quandoque quidem in bonis, & ad hoc ponitur gratitudo; quandoque verò in malis, & ad hoc ponitur vindictiva. Pro debito necessario solum ad melius, ponuntur duæ virtutes, nempe amicitia, per quam homo tam verbis quam factis convenienter se habet ad alios quibus convivir; & liberalitas, per quam convenienter dat, non alio titulo, nisi quia ipsum dantem decet: unde in his duabus virtutibus minimum est de ratione debiti.

9. De justitia eleganter disserit Ambrosius lib. de paradiso cap. 3. ubi eam comparat Euphrati, qui est unus è quatuor fluminibus è paradisi fonte promanantibus: Euphrates (inquit) fecunditas atque abundantia fructuum nuncupatur, præferens quoddam insigne justitia, qua omnem pascit animam. Nulla enim virtutum lætiores videtur habere fructus quam justitia, qua magis alijs quam sibi prodest; & utilitates suas negligit, communia emolumenta proponens &c. Causam autem cur ceteri quæ commendant fluvij describuntur, illam accipimus, quia ejus aqua vitalis asseritur, & qua foveat ac augeat: Deinde quia ubi prudentia, ibi & malitia; ubi fortitudo, ibi iracundia; ubi temperantia, ibi & intemperantia plerumque est, aut alia vitia: ubi autem justitia, ibi concordia virtutum est ceterarum; ideo non ex locis quæ fluit, hoc est non ex parte, cognoscitur: non enim pars est justitia, sed quasi mater est omnium &c.

DISPUTATIO III.

De religione, & actibus ejus.

A GIMVS prius & specialiter de religione, quam de alijs virtutibus justitiæ annexis: tum quia primum tenet locum inter justitias potentiales: tum etiam quia inter virtutes morales præstantissima est. Isidorus Pelsiota lib. 3. Epist. 268. ait quod quemadmodum in corpore valentior pulchritudinis pars est oculorum pulchritudo; ita etiam in animo præcipua pulchritudinis pars est pietas, seu religio. Et Philo lib. de charitate ferè in fine, adjungi ait huic uni virtuti omnes alias, & ab ea non magis divelli posse, quam umbram à corpore quod in Sole versatur, Additque eò per illam subveiri homi-

A nem, ut qui eà excultus fuerit, divinus quodammodo efficiatur, & ipsius Dei existimatione non minus honoretur, quam totus populus, & totius gentis dignitatem obtineat. Ratio verò tantæ in hac virtute præstantiæ est, quia hominem, à Deo quasi per creationem abjunctum, eidem per cultum debitum religat, ut egregiè declarat S. Thomas opusc. 19. contra impugnantes religionem cap. 1. ubi sic discurreit: Religio iteratam ligationem importans, ostendit ad illum aliquem ligari, cui primò conjunctus fuerat, & ab eo distare incepit; & quia omnis creatura prius in Deo existit, quam in seipsa, & ab eo processit, quodammodo ab eo distare incipiens secundum essentiam per creationem; ideo rationalis creatura ad ipsum Deum debet religari, cui primò conjuncta fuerat, antequam esset, ut sic ad locum, unde ex eum summa, revertantur. Religio ergo, juxta D. Thomam, à religando dicitur, quia homines quodammodo Deo religat: vel à relegendo, ut vult Cicero, quia religiosus debet ea quæ sunt divini cultus frequenter legere, & in corde revolvete: vel ut docet Augustinus 10. de civit. cap. 4. à relegendo, quia Deum religere debemus, quem amiseramus negligentes. His præmissis, ut hujus præstantissimæ virtutis naturam percipiamus, ejus definitionem breviter explicare, & præcipuos ejus actus recensere oportet.

ARTICULVS PRIMVS.

Explicatur definitio religionis.

Definitur communiter religio: Virtus qua debitum cultum Deo tribuit, tanquam primò omnium principia. Dicitur primò virtus, quia est habitus bonus, & principium operationis laudabilis: est enim bonum & laudabile Deum colere debito seu convenienti modo. Unde hac particulâ rejicitur superstitio, seu falsa religio, quæ non est virtus, sed vitium rectæ rationi oppositum: quia vel falsum Deum pro vero colit, ut faciunt Ethnici & Pagani; vel licet verum Deum colat, non tamen honesto & convenienti modo, sed vel superfluis caeremonijs à Deo rejectis, ut faciunt Judæi; vel inutilibus ad salutem animæ, & in errore contra fidem fundatis, ut Turcæ, Hæretici, & similes. Quare particula debitum, significat hoc loco idem quod conveniens. Nominem verò cultus non solum importatur protestatio excellentiæ divinæ; sed etiam submissio seu subjeccio hominis ad Deum: cultus enim, strictè sumptus & propriè, addit honori simplici submissione quamdam ejus qui honorem exhibet, ita ut seipsum inferiorem profiteatur eo quem honorat. Unde fit ut cultus non possit esse nisi circa excellentiorem; cum tamen honor id non postulet: & ideo Deus Sanctos suos honorat, palam faciens eorum excellentiam; non tamen propriè colit, quia nullo modo tali excellentiæ se subijcit. Nota etiam quod quamvis hoc quod est, Deo se submittere, videatur proprium humilitatis, non tamen secundum eam rationem, secundum quam religioni tribuitur: nam humilitas respicit talem submissione præcisè quia congruit nostræ utilitati, ut nos intra limites conditionis nostræ contineamus, ne per elationem extra eos feramur; religio verò respicit illam præcisè ut declarativam & protestativam divinæ eminentiæ, & ut ipsam tali submissione honoremus. Denique in definitione adducta subditur, tanquam

tanquam primo omnium principio, quia honor A
qui Deo exhibetur ut patri, & principio nostræ
originis, pertinet ad virtutem pietatis; qui verò
ipsi ob beneficia ab eo accepta tribuitur, spectat
ad virtutem gratitudinis, quæ formaliter respicit
beneficium: sed cultus, qui Deo debetur ob sin-
gularem & infinitam excellentiam in omni gene-
re perfectionis, ex qua ipsi competit esse primum
principium, supremumque omnium Dominum,
a virtute religionis exhibetur. Unde objectum
materiale hujus virtutis est cultus Deo conve-
niens, consistens in actionibus internis vel exter-
nis, quibus Dei excellentiam protestamur, ado-
rando, laudando, sacrificando, &c. objectum
verò formale illius est specialis honestas, seu con-
venientia cum recta ratione, quæ est in eo quod B
supremæ excellentiæ divinæ reddatur honor, &
cultus illi conveniens. Quæ ratio distinguit vir-
tutem religionis ab aliis virtutibus, seu Theolo-
gicis, seu moralibus; quippe quæ non versantur
circa tale objectum formale, nec exercentur ad
exhibendum Deo honorem, ob supremam ejus
excellentiam, sed propter alia motiva particula-
ria, puta ob supremam ejus veracitatem, aut infi-
nitam bonitatem.

Ex his intelliges, quanta sit præstantia virtutis
religionis supra alias morales: nulla quippe ea-
rum habet objectum ita elevatum, sicut est divi-
nus cultus, ratione cuius ipsa religio Deum quo-
dammodo attingit. Unde Divus Thomas hic qu.
81. art. 6. in corp. sic discursit: *Ea quæ sunt ad fi-*
nem sortiantur bonitatem ex ordine in finem; &
ideo quæ sunt fini propinquiora, tantò sunt
meliora: virtutes autem morales sunt circa quæ
ordinantur in Deum sicut in finem: religio autem
magis de propinquo accedit ad Deum, quàm alia
virtutes morales, inquantum operatur ea quæ di-
rectè & immediatè ordinantur in honorem divi-
num: & ideo religio præeminet inter alias vir-
tes morales.

Intelliges etiam, religionem non esse virtutem
theologicam, sed moralem: nam virtus theolo-
gica habet ipsum Deum pro objecto quod & im-
mediato, ut patet in fide, spe, & charitate; illæ
enim respiciunt & attingunt Deum immediatè,
& tanquam objectum quod; fides quidem ut su-
premam veritatem; spes ut summum bonum no-
strum; charitas verò ut summum bonum in seipso,
summq; amabilem propter se. At religio ali-
quid creatum immediatè respicit, nimirum cul-
tum qui Deo offertur, ut termino & fini cui; di-
vina autem excellentia est solum ratio ob quam
Deo debetur talis cultus, non verò objectum
formale & immediatum religionis. Potestque
id explicari & illustrari exemplo justitiæ com-
mutativæ, quam unus homo habet ad alium: si-
cut enim objectum talis justitiæ, nec est ipse pro-
ximus, nec jus existens in illo, sed res quæ ex
tali jure proximo debetur; sic objectum religio-
nis, quæ est justitia hominis ad Deum, neque
est ipse Deus, nec jus quod habet, ratione sum-
mæ excellentiæ, ut summè à creaturis colatur, sed
ipse creatus cultus, debitus propter talem excel-
lentiam.

ARTICVLVS II.

De actibus internis religionis.

Do tantum sunt actus interni religionis, de
quibus agit S. Thomas hic quæst. 81. & 83.
Primus est devotio, quæ est voluntaria quadam
promptitudo ad Dei cultum & famulatum: non
enim qualiscumque voluntas serviendi Deo, vel
oblato ad ejus famulatum, meretur nomen de-
votionis, sed illa tantum quæ cum promptitudi-
ne & fervore spiritus conjuncta est: unde prom-
ptitudinem illam cum devotione jungit Scriptura
Exodi 35. ubi sic dicitur: *Egressusque omnis multi-*
tudo filiorum Israël obulerunt mente promptissi-
mâ atque devotâ primitias Domino. Utamque
etiam SS. Patres simul conjungunt, ut Ambro-
sius lib. 1. de Cain & Abel cap. 8. ubi de Abraham
Patriarcha loquens sic ait: *Adhuc cognosce celo-*
ris studia devotionis. Currebat, inquit, & acce-
pit vitulum unum tenerum & bonum, & dedit
puero, & festinavit facere eum. Vtique impigra
devotio, & ideo fuit munus ejus acceptum. Talem
verò devotionem, & animi promptitudinem, in
his quæ ad Dei obsequium pertinent, esse actum
religionis formaliter & propriè, probat S. Tho-
mas loco citato quæst. 81. art. 2. hoc discursu. Ad
eamdem virtutem pertinet velle facere aliquid, &
promptam habere voluntatem ad illud facien-
dum; quia utriusque actus est idem objectum &
motivum formale: Sed operari ea quæ spectant
ad Dei cultum & famulatum, pertinet propriè ad
religionem: Ergo ad illum quoque pertinet habe-
re promptam voluntatem ad illa exequenda,
quod est esse devotum.

Neque valet, si dicas, illud multò magis per-
tinere ad charitatem, quæ nos impellit ut Deo
nos totos tradamus, illique toto corde, totâ ani-
mâ, totâ mente, totisque viribus adhareamus,
& serviamus. Respondetur enim, diversum esse
utriusque virtutis motivum: nam charitas inten-
dit Deo ut amico placere, illique ut tali nos uni-
re, & ad bona opera prompto & ferventi animo
exercenda impellit, quatenus illa Deo grata sunt;
religio verò intendit Deo servire propter supre-
mam ipsius excellentiam, cultu & honore su-
premo dignam. Similiter licet spes, obedi-
entia, gratitudo, & aliæ quædam virtutes nos in-
clinent ad famulandum & obsequendum Deo, id
tamen faciunt ex alio motivo, quàm ex sola spe-
ciali honestate, quæ est in ipso cultu divino, si-
ve quia Deus ob supremam suæ naturæ excel-
lentiam est dignus cui prompto animo servire
velimus.

Secundus actus internus religionis est oratio, ut
docet S. Thomas hic quæst. 83. art. 3. ubi sic dis-
cursit: *Ad religionem propriè pertinet, reveren-*
tiam & honorem Deo exhibere; & ideo omnia illa
per quæ Deo reverentia exhibetur, pertinent ad
religionem: per orationem autem homo Deo reve-
rentiam exhibet, inquantum scilicet ei se suby-
cit, & proficitur orando se eo indigere, sicut au-
thore suorum bonorum: unde manifestum est quòd
oratio est propriè religionis actus.

Ut hæc doctrina clariùs percipiat, & decla-
retur quâ ratione oratio, quæ pertinet ad intel-
lectum, utpote quædam interna locutio & mani-
festatio, sit propriè actus religionis, quæ refidet

in voluntate, cum sit pars potentialis iustitiae observandum est cum Cajetano hic quaest. 81. art. 4. D. Thomam in assignando virtutibus proprios actus potius respexisse ad identitatem ipsarum virtutum, quam ad identitatem potentialium: & ideo omnem actum qui non respicit nisi unicam virtutem, appellat proprium talis virtutis, in quacunque potentia sit. Quod si plures virtutes respiciat, illius vocat proprium, à qua habet primam speciem boni & virtuosi actus, ac proinde cuius finem primario respicit. Hac ratione idem S. Doctor supra quaest. 3. art. 1. confessionem externam dicit esse actum proprium fidei, quamvis illa sit in potentia externa, & hac in intellectu; quia prima bonitas talis confessionis ex fide est, & ejus finem respicit, non verò ex alia virtute. Et generaliter omnes actus externos, sive virtutis, sive vitij, attribuiamus ut proprios illis habitibus, à quibus sumunt primam speciem deformitatis, vel rectitudinis, ut confessionem temperantiae, externum luxum luxuriae &c. non curando an sint in eadem potentia, vel in diversis. Quia ergo prima & essentialis bonitas orationis tota est à religione, quia est bonitas reverentiae & cultus, oratio dicitur propriè actus religionis, quamvis sit in distincta potentia. Et ex hoc dicitur etiam actus religionis elicitive, quia ut bene observat Bannez supra quaest. 3. citatà, & Alvarez 1. 2. disp. 92. dupliciter potest aliquis actus dici elicitus ab aliqua virtute; vel propriè & strictè, quia est immediata ejus operatio, ac proinde manet in eadem potentia; vel largè, ex eo solum quod non sit medià alià virtute, quamvis mediet alia potentia; dicitur enim talis actus elicitus, quia non est propriè imperatus: nam actus propriè imperatus ab aliqua virtute dicitur ille, qui fit medià alià virtute eliciente; sicut actus qui elicitor ab humilitate propter Deum, dicitur imperari à charitate; & ideo ubi una tantum est virtus, qualitercumque influat in actum, dicitur hic procedere ab ea elicitive. Hoc secundo modo oratio dicitur elici à religione, primo verò devotio, quae in voluntate existit.

6. Oratio definitur *Petitio decentium à Deo*. Subjacet verò in intellectu: quia orare, quantum ad substantiam actus, nihil est aliud quam internum nostrum conceptum ad Deum ordinare, ipsi exprimere, intimare, ac notum facere; quod est munus intellectus: quare si quis solà voluntate desideret, non tamen ordinet in Deum desiderium suum, intellectualiter illi loquendo, non erit ibi vera oratio; sicut in oratione externa non sufficit appetitus boni, nisi ille verbis & locutione ei cui oratio fit manifestetur. Unde alij sic definiunt orationem: *Oratio est desiderij coram Deo explicatio, ut aliquid ab eo impetremus.*

7. Quatuor verò in oratione velut partes integrales numerat Apostolus 1. ad Timoth. 2. *orationem, postulationem, obsecrationem, & gratiarum actionem*. Nam qui orat, primò accedit mente ad Deum: & hac pars vocatur ab Apostolo specialiter *oratio*, soletque pro ea sumpta oratio definiri: *Ascensus seu elevatio mentis in Deum*. Deinde petit exprimendo suum desiderium: & hac dicitur *postulatio*, vel *supplicatio*. Tertiò proponit rationem impetrandi ex parte Dei, quae est ejus sanctitas, & Christi merita, per quae petimus exaudiri: & hac dicitur *obsecratio*. Tandem adhibet rationem impetrandi ex parte nostra: &

A hac est gratiarum actio; quia de acceptis beneficiis gratias agentes, impetramus potiora. Hac D. Thomas hic quaest. 83. art. 17.

Dignitatem, efficaciam, & necessitatem orationis, mirum in modum SS. Patres commendant, ut frequens illius exercitium fidelibus persudeant. Dionysius Areopagita lib. de divin. nomin. pulcherrimo symbolo, & erudienti hieroglyphico aureae catenulae è caelis emissae, ad sidera, & ad ipsum Deum nos trahentis, orationem depinxit & adumbravit. Ei concinit Clemens Alexandrinus lib. 7. Stromatum, ubi rationem assignans, cur primi cultores Christianae religionis, manibus in caelum elevatis orarent, subiungit: *Et promptitudine & alacritate spiritus assequamur essentiam, quae apprehenditur intelligenti; & una cum verbo corpus à terra educere conantes, erectam & elevatam animam desiderio meliorum cogimus in sancta progredi, magno animo corporis vinculum despicientes.*

B Chrysostomus lib. 2. de orando Deum, docet quòd sicut corpus humanum absque nervis motum aliquem habere non potest, ita neque anima absque oratione, subindeque quòd anima oratione destituta, est veluti paralytica. *Quemadmodum (inquit) corpus nervis cohaeret, currit, stat, vivit, & compactum est, adeò ut si nervos incidas, universam corporis harmoniam dissolves: ita anima per sanctas preces sibi constant & compinguntur, ac pietatis cursum facile peragunt. Quod si te ipsum destitueris precatione, perinde feceris ac si pisces ex aquis extraxeris: ut enim pisci vita est aqua, ita tibi deprecatio. Per hanc datur velut ex aquis subvolare, caelumque transcendere, ac prope Dominum fieri.*

C Bernardus serm. 49. in Cantica asserit quòd oratio est cella vinaria, in quam Sponsus introducit Sponsam, hoc est animam dilectam, & ubi inebriatur vino devotionis, quod lificat cor, & torrente voluptatis potatur.

Augustinus serm. 126. de tempore: *Oratio iusti (inquit) clavus est caeli: ascendit precatio, & descendit Dei miseratio. Licet alta sit terra, altum caelum, audit tamen Dominus hominis linguam, si mundam habeat conscientiam. Et alibi in laudes orationis totus effusus, sic exclamat: Quid oratione praclarior? Oratio est anima sancta praesidium, Angelo bono solatium, Diabolo supplicium, gratum Deo obsequium, columna sanctarum virtutum, anima scala, fundamentum fidei, religionis laus, perfecta gloria, spes certa, sanitas incorrupta. O oratio sancta! beatus qui te amat, sed beator qui te frequenter.*

E Denique Cassiodorus ad versum illum Psalmi 140. *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo*, hac scribit: *Incensum est odoriferi pigmenti suavis adustio, quae carbonibus concremata, gratissimum fumum porrigit ad superna, & odorantes delectabili jucunditate permulcet: sic fidelium oratio, igne charitatis incensa, divinis conspectibus ingeritur, quae magis humiliatis & compunctionis pondere sublevaratur. Virtutibus enim Dominus nostris, tanquam bonis delectatur odoribus; nam & orationem sanctam velut odorem suavissimum suscipere Dominum in Apocalypsi legitur, ubi dictum est: Stetit Angelus super aram Domini, habens thuribulum aureum in manu sua, & ascendit fumus supplicationum de manu Angeli in conspectu Domini, ut daret de orationibus Sanctorum. Aut ut vulgatus*

rextus habet: *Sietis Angelus ante altare, habens thuribulum aureum, & data sunt illi incensa multa, ut daret de orationibus Sanctorum omnium super altare aureum, quod est ante thronum Dei; & ascendit fumus incensorum de orationibus Sanctorum, de manu Angeli, coram Deo.*

Ad eundem Psalmistæ versiculū egregiè observat Bellarminus, qualitates bonæ orationis rectè designari similitudine Thimiamatis, quod offerebatur in tēplo ex præcepto Dei mane & vespere, ut habetur Exodi 30. *Illud enim (inquit) has habebat qualitates: Primò cōstabat ex quatuor generibus ornatum, nimirum thure galbano, oniche, & stacte, ut monet S. Hilarius: hinc efficiebatur odor suavissimus. Secundò offerebatur in templi parte nobilissima & interiori, quæ dicebatur Sancta Sanctorum, ubi erant tabule Testamenti, & altare aureum. Tertiò offerebatur per Summum Sacerdotem. Quariò ponebatur super ignem, & inde excitabatur fumus rectū sursum ascendens. Quatuor aromata sunt quatuor virtutes, fides, fiducia, charitas, & humilitas. Ex his componitur oratio Deo gratissima. Templum Dei est homo. Vos estis (inquit Apostolus) templum Dei, 1. ad Corinth. 6. sed pars interior est anima, in cuius mente est lex Domini, digito Dei scripta; & in cuius voluntate est altare aureum, cor videlicet mundum, & ornatum gratiā Dei. Summus Sacerdos est Christus: per illum enim, ut Advocatum nostrum, semper orare debemus, & idē singulas preces sic concludimus: Per Dominum nostrum Iesum Christum. Denique ignis, qui fumum suavissimum, & directū sursum ascendentem excitat, est fervor desiderij: sed in recta ascensione notatur recta intentio, & iugis attentio. Qui enim orant ut videantur ab hominibus, illi aurā temporali detorqueant incensum, ut non rectā ascendat: illi etiam qui evagationes mentis habent, non dirigunt orationem ut debent; evagationes enim veluti status ventorum disfrabunt & dissipant fumum orationis, ut non rectā sursum ascendat; & quia valde difficile est liberari ab omni evagatione mentis, idē Propheta huius rei meminit, dicens: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Hæc Bellarminus.*

ARTICVLVS III.

De actibus externis religionis.

Præter duos actus internos religionis, jam explicatos, plures sunt externi, nimirum adoratio, sacrificium, oblatio, votum, iuramentum, adiuratio divini nominis, ejusque per laudem assumptio: de quibus breviter hic agendum est.

Adoratio definiri potest: *Honor externo corporis gestu Deo exhibitus.* Relicta enim questione, an sit verè & propriè adoratio illa quæ interius in sola mente concluditur (quam tractat Vazquez tomo 1. in 3. p. disp. 93.) actio illacui nomen adorationis per prius accommodatum fuit, est quæcumque actio exterior, per corpus exercita, ad significandum internam reverentiam & venerationem, cuiusmodi sunt genuflexio, discopertio capitis, corporis inclinatio &c. Quamvis enim actus isti externi, secundum se præcisè, ad bonum & malum sint indifferentes, ac proinde ad religionem non pertineant, nisi ut respiciunt internam devotionem, & possint adoratio appellari;

Tom. IV.

ipsum tamen adorationis nomen non tribuitur actui interno, nisi in ordine ad prædictos motus, & ut eos includit: sicut nomen restitutionis non tribuitur absolute voluntati restituendi, nisi in ordine ad exteriorem actum, vel potius tribuitur ipsi externo actui, ut stat sub tali voluntate.

Porro hæc obligatio colendi Deum externā adoratione, juris est naturalis: Tum quia ex duplici natura compositi sumus, intellectuāli scilicet & sensibili, idēque duplicem adorationem Deo offerre tenemur, nimirum spiritalem, quæ consistit in interiori mentis devotione, & corporalem, quæ consistit in exteriori corporis humilatione, ut discurret S. Doctor 2. 2. quæst. 84. art. 2. in corp. Tum etiam, quia cum homines socialiter vivant, debent non solum Deo, vel Angelis, sed aliis quoque hominibus, suam erga Deum submissionem significare, seque esse veri Dei cultores & adoratores, quod facere nequeunt per actus purè internos & spirituales, hominibus incognitos.

Sacrificium est oblatio rei sensibilis, à legitimo ministro Deo facta, per realem immutationem, ad testandum supremum illius dominium, in vitam & in mortem.

Dicitur primò oblatio, quia hæc largè sumpta, est genus ad sacrificium & simplicem oblationem, nam in omni sacrificio aliquid Deo offertur. Additur rei sensibilis, ut excludatur interna oblatio, quæ mens se Deo offert, quæ non est propriè sacrificium, licet interdum in Scriptura hoc nomine appelletur, ut Psal. 50. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Subditur à legitimo ministro, quia cum sacrificium sit excellentissimum & publicus Dei cultus, par est ut non fiat nisi à persona, publicā auctoritate ad id destinata, qualis est Sacerdos. Hinc Oñas Rex, cum non esset Sacerdos, & tamen sacrificium offerre vellet, à Deo punitus est, & leprā percussus, quod Sacerdotis officium usurparet 2. Paralip. 2. Additur Deo facta, quia sacrificium soli Deo debetur, nec huiusmodi cultum licet ulli creaturæ offerre. Per realem immutationem, quia ea quæ sacrificantur, in ipso sacrificio immutari debent, vel mactatione, vel combustione, vel fractione, &c. ut sic melius significetur illud offerri Deo, ut primo principio totius entis, qui potest suo supremo dominio res creatas destruere. Reliquæ particulæ, ad testandum supremum illius dominium in vitam & in mortem, positæ sunt ad declarandam specialem rationem cultus, qui per actum sacrificandi intenditur & exhibetur, nempe ut proficamur Deum esse autorem nostri esse, & dominum vitæ & necis; illaque hostiæ destructione, quasi vice nostri oblatæ, protestemur nos quidquid sumus illi debere, dignumque esse, ut si opus foret, & si ipse vellet, totum in ejus honorem insumeretur. Cum enim ut rectè dicit Eusebius lib. 1. demonst. Evangelicæ cap. ultimo, naturali ratione viderent homines suam se vitam Deo debere offerre; quia tamen non conveniebat, neque Deus permittebat homines ipsos sacrificari, lege naturæ introductum est, ut homines vice sui ipsorum, animalia, vel alias res sensibiles Deo immolarent, protestando se eodem modo vitam suam oblaturus, si oporteret.

Ex his intelliges differentiam quæ reperitur inter adorationem, oblationem simplicem, & sacrificium: nam adoratio exhibet cultum Deo tanquam superiori, unde per illam homo suam erga Deū submissionem significat: oblatio, ut domino

Aa ij

rerum omnium exteriorum, & ideo ipsi rem aliquam exteriorem offert, in quo distinguitur ab adoratione; sacrificium verò tanquam supremo vitæ & necis Domino, unde ad hoc significandum, res oblata destrui, vel saltem aliquo modo immutari debet.

23. Dices primò, Si hæc definitio esset bona, sequeretur martyrium esse verum sacrificium, est enim oblatio exterior, quâ Martyr seipsum immolat Deo, in protestationem supremi dominij quod Deus in suam ipsius vitam & mortem habet: Sed hoc non admittunt communiter Theologi: Ergo &c.

Respondeo negando sequelam Majoris: ad proprium enim sacrificium requiritur, ut sacrificans activè, saltem indirectè concurret ad immolationem victimæ; nam essentia sacrificij formaliter consistit in activa immolatione victimæ in divini cultus protestationem facta: Martyr verò ne indirectè quidem activè concurret ad immolationem sui corporis, sed merè passivè, sustinendo tantum passionem & mortem à tyranno illatam: cum enim non habeat vitæ suæ dominium, non potest illam activè destruere, sed tantum illius destructionem pati. Hinc evidens infertur discrimen inter Martyrum & Christi mortem, quæ fuit propriissimum sacrificium: Christus enim activè, saltem indirectè, operatus est suæ humanitatis immolationem; quia dum actu patiebatur, poterat non pati, & impedire omnes passiones, & mortem à Judæis illatam, non solum subtrahendo se à manibus Judæorum, sed etiam non permittendo ut humanitas sua tormenta sentiret, per dotem impassibilitatis, quam communicare saltem ad tempus poterat corpori. Unde non solum Christus habuit libertatem antecedentem vitandi passiones & mortem, sed etiam concomitantem, in actu patiendi & moriendi, quam potestatem non habent Martyres, qui illatos à tyranno cruciatus & mortem impedire non possunt.

24. Dices secundò, Multa fuerunt sacrificia, tum in lege naturæ, tum in lege scripta, in quibus nulla fiebat destructio vel immutatio rei oblata, ut sacrificium Melchisedech qui obtulit panem & vinum in sacrificium, Genes. 14. nulla mentione facta de actione immutativa panis & vini. Similiter Levitici 23. panes primitiarum, & duo agni; sacrificari dicuntur; & tamen hæc postquam elevata erant à Sacerdote, coram Domino, cedebant in usum Sacerdotum: neque ibi præscribitur alia immutatio. Addi potest oblatio hirci viventis, Levitici 16. quem Sacerdos non aliter offerebat, quam posita utraq; manu super caput ejus, confitens omnes iniquitates filiorum Israël, & universa delicta atque peccata eorum, quæ imprecans capiti ejus, emittebat illum in desertum. Demum in nova lege in celebratione Missæ Christus offertur Deo in sacrificium, & tamen cum corpus ejus sit gloriosum & impassibile, non destruitur, nec immutatur: Ergo ad sacrificium non requiritur vera & realis immutatio victimæ, sed sufficit ejus oblatio.

25. Respondeo negando Antecedens, nullum enim proferri potest exemplum sacrificij ex Scriptura, in quo non facile sit intelligere fuisse factam aliquam destructionem vel immutationem rei oblata. Nam de sacrificio Melchisedech affirmant celebriores Interpretes in cap. 14. Genes, ipsum aliquid panis igni tradidisse, & aliquid vini libamine consumpsisse, ut fieri solebat in

A sacrificijs pacificis, id est ad gratiarum actionem institutis. Idem dicendum de panibus propositionis, & de panibus primitiarum; non tantum enim panes illi coquebantur à Sacerdotibus, sed & aliqua eorum particula igni comburebatur, ut de panibus propositionis indicat textus Hebraicus Levitici 24. versu 9. ubi pro eo quod vulgatus Interpres ait de panibus propositionis, *Sanctum sanctorum est de sacrificijs Domini*, sic habet: *קדש קדשים הוא לו מאשי יהוה* *Sanctitas sanctitatum hoc ei de ignitionibus Domini*. Ignitio autem propriè significat combustionem & non coctionem panum. Similiter duo illi agni de quibus fit mentio Levitici 23. non tantum elevabantur coram Deo, sed etiam occidebantur in Dei honorem, & postea in usum Sacerdotum cedebant, ut ibidem docent Interpretes. Nec obest quod Scriptura non faciat mentionem hujusmodi omnium actionum, quia non omnia semper exprimit, ut vel ex eo patet, quod Apostolus ad Hebræos 9. referens id quod Moyses fecerat Exodi 24. sanciens vetus Testamentum, ait Moysen accepisse sanguinem vitulorum, & hircorum, cum aqua & lana coccinea, & hyssopo: ipsum quoque librum aspersisse. Cum tamen in Exodo nihil de hyssopo, & lana coccinea, deque aqua & asperione libri scriptum esset, sed id solâ traditione constaret, essetque Judæis adeò notum, ut Apostolo nullâ probatione opus fuerit.

C De hircio autem vivente, & in desertum emissio, cuius fit mentio Levit. 16. dici potest, illum non fuisse integrum sacrificium, sed partem unius integri sacrificij: duo enim hirci jubentur ibi offerri pro peccato populi, quorum unus occidatur, alter dimittatur in desertum, modo supra dicto. Sicut Levit. 14. initio, jubentur offerri duo passeris pro lepræ mundatione: quorum unus immoletur, alter vivus dimittatur, & in agrum avolare sinatur. Nimirum ad representandam Christi mortem, per hircum & passerem occisum; resurrectionem verò, per hircum, & passerem vivum. Vel quod Christus quâ homo tantum, passus, & mortuus sit: manens quâ Deus, impassibilis & vivus.

D Demum ad id quod subditur de sacrificio Missæ, dicendum est corpus & sanguinem Christi destrui moraliter in Eucharistia, quatenus vi verborum ponuntur sub speciebus panis & vini in statu deteriori, inepto usibus suis naturalibus & humanis, atque tendente ad consumptionem & destructionem: cum enim ibi ponantur modo indivisibili, ponuntur modo naturaliter inepto functionibus & usibus eorum proprijs. Item cum ibidem constituentur per modum cibi & potus, tendunt ad usum quo destruantur, & desinant esse, speciebus corruptis. Demum in sacrificio Missæ fit immolatio mystica ipsius Christi, quatenus vi verborum ponitur corpus sub specie panis, & sanguis sub specie vini, ad representandam separationem utriusque, factam in cruce & in morte Christi. Unde in tali sacrificio fit mystica quedam sanguinis per gladium verborum effusio, ut Cyrillus loquitur: sicut sacrificia veteris legis, non sine physica sanguinis effusione, per victimæ realem occisionem peragebantur. De quo fusius in Tractatu de Eucharistia, cum de sacrificio Missæ differemus.

18. Explicatâ essentia & definitione sacrificij in communi, superest ut tradamus varias ejus spe-

cies & divisiones, ac multiplicia veteris legis sacrificia, breviter hic recensamus. Sacrificium ergo jam descriptum, multipliciter dividitur. Primo ratione materiae dividitur in victimam, sive hostiam, immolationem, & libamen: quando enim fiebat ex animalibus occisis aut consumptis, dicebatur victima, sive hostia; quæ nomina ab hostibus victis, aut vincendis, & debellandis, derivata sunt, eo quod ad victoriam reportandam, vel ad gratias agendas pro illa reportata, offerri solebant. Quando autem fiebat ex rebus inanimis solidis, dicebatur immolatio, nomine deducto à mola, in qua fruges terebantur: quando ex liquidis, dicebatur libamen, eo quod vinum, oleum, & alij liquores libarentur, id est sui effusione offerrentur Deo, ad significandum supremum quod habet in vitam & in mortem dominum. Exempla huiusmodi omnium differentiarum extant in lege Moisaica: nam animalia munda occidebantur, id est oves, agni, boves, vituli, hœdi, capræ, columbæ, passeret, & turtures; & multæ res inanimatæ solidæ offerebantur in sacrificium, nimirum panis qui in frusta fecabatur, vel ex aliqua sui parte comburebatur, reliquo cedente in esum Sacerdotum, aut offerentium; similia quæ sartagine, clibano, vel craticulâ coquebatur; sal quod in ignem coniciebatur; thus quod adolebatur; manipulus spicarum qui torrebatur; & triticum quod molâ vel pistillo conterebatur: liquida quoque nonnulla sui effusione offerebantur, ut sanguis, aqua, vinum, oleum.

19. Secundò ratione formæ, seu modi quo fiebat, dividi potest sacrificium in cruentum & incruentum. Prius fiebat sanguinis effusione, ut in occisione animalium; posterius sine illa, ut in aliis oblationibus. Utriusque generis fuerunt multa sacrificia, non modò in lege Moisaica, ut patet ex dictis, verum etiam in lege naturæ; nam Abel, Noë, Abraham sacrificarunt animalia per ipsum occisionem, Genes. 4. 8. & 15. Melchisedech verò Rex Salem, & Sacerdos Altissimi, dicitur panem & vinum obtulisse in sacrificium, Genes. 14. Valuitque hæc differentia veterum sacrificiorum ad representandum duplex Christi sacrificium, unum cruentum in cruce peractum, secundum quod Christus dici potest Sacerdos secundum ordinem Aaron; alterum incruentum in Eucharistia, secundum quod dicitur Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Unde Theodoretus: *Typum Melchisedech gerebat Sacerdotij Domini: ideoque Abrahæ panes, vinum, & massam farine vicissim dedit, prout moris erat, Deo talia offerens; animadvertat enim & in hoc typum patefieri.*

20. Tertiò dividebatur olim sacrificium ratione formæ, in holocaustum, hostiam pacificam, & sacrificiū pro peccato. Holocaustum erat in quo tota res comburebatur, ut in fumum resoluta ad Deum ascenderet; eratque perfectissimum sacrificium, quia in illo expressè significatur omnia ipsius Dei esse. In aliis duobus sacrificiis partim cremabatur, partim verò sacerdotibus, aut offerentibus reservabatur. Distinguebantur verò, quia hostia pacifica offerebatur pro beneficiis acceptis, vel accipiendis; sacrificium verò pro peccato in ipsius expiationem.

Demum ex fine dividebatur in sacrificium propitiatorium, seu hostiam, quæ pro peccatis præteritis offerebatur. Eucharisticum, quod & honorarium seu gratiarum actionis dicebatur, offe-

Tom. IV.

rebat, ut pro acceptis beneficiis in communi pro beneficiis verò in particulari, erat hostia pacifica, ut fuit agnus Paschalis in memoriam specialis beneficii Egyptiacæ liberationis. Impetratorium, quod erat pro futuris donis impetrandis, vel malis vitandis & præcavendis.

Ceterum in lege gratiæ omnia hæc sacrificia cessarunt, essetque superstitiosum aliquo ex illis uti: quia adest perfectissima hostia, & sacrificium corporis & sanguinis Christi Domini, quod in tot illis legalibus sacrificiis figurabatur, atque ita debent cessare figuræ, existente veritate. Unde ait Ecclesia in quadam collecta: *Deus qui legalium differentiam hostiarum, unius sacrificij perfectione sanxisti &c.* Et Tridentinum sess. 22. cap. 1. exponens de Sacrificio Missæ prophetiam Malachiæ de oblatione munda in omni loco offerenda nomini Domini, concludit: *Hæc denique illa est quæ per varias sacrificiorum, naturæ, & legis tempore, similitudines figurabatur, utpote quæ bona omnia, per illa significata, velut illorum omnium consummatio & perfectio complectitur.*

Oblatio, ut distincta à sacrificio, est actus quo res externas Deo offerimus sine mutatione earum facta. Ita S. Thomas 2. 2. quæst. 86. art. 1. in corp. ubi sic habet: *Nomen oblationis commune est ad omnes res quæ in cultum Dei exhibentur, ita quod si aliquid exhibeatur in cultum divinum, quasi in aliquid sacrum quod inde fieri debeat, consumendum, & oblatio est, & sacrificium.* Unde Exodi 29. dicitur: *Offeres totum arietem in incensum super altare: oblatio est Domino odor suavisimus victimæ Dei.* Et Levit. 2. dicitur: *Animal cum obtulerit oblationem sacrificij Domino, simila erit ejus oblatio. Si verò sic exhibeatur ut integrum maneat divino cultui deputandum, vel in usu ministrorum expendendum, erit oblatio, & non sacrificium.*

Huiusmodi simplicis oblationis fit sæpe mentio in Scriptura: nam Levit. 13. præcipitur oblatio de manipulis novarum spicarum; & Deuter. 26. jubentur filij Israël tollere de cunctis frugibus suis primitias in cartallo, & ferre ad sacerdotem, qui ponat ante altare Domini. Et ad Hebræos 5. sic dicitur: *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis.* Ubi per dona, quæ distinguit Apostolus à sacrificiis, intelligit simplices oblationes primitiarum, aliarumque rerum, quæ non adolebantur aut consumebantur in sacrificium, sed integræ Deo offerebantur ad usum sacerdotum & templi, ut Theophilactus & alij Patres exponunt.

Votum definitur à D. Thoma 2. 2. quæst. 88. art. 2. & art. 5. in corp. *Promissio Deo facta ad ejusdem Dei cultum.* Dicitur promissio, quia est voluntas obligatoria, differtque à simplici proposito, quod est sola voluntas & destinatio aliquid faciendi. Unde idem Sanctus Doctor loco citato articulo primo comparat promissionem cum imperio, in eo quod quemadmodum aliquis per imperium obligat alium, in quem habet potestatem, ita per promissionem obligat seipsum ad aliquid faciendum, vel omittendum; eademque de causa dici solet, votum esse legem privatam, quam quisque sibi ipsi imponit, & quæ seipsum obligat ad aliquid. Dicitur autem hæc promissio fieri Deo: quia licet non modò votum coram

Aaa iij

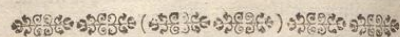
Sanctis & Prælati fieri possit, ut eorum reverentia moveat ad ejus observationem, sed ipsa etiam promissio possit ad ipsos immediate dirigi, atque ad eorum cultum & observantiam referri, ut patet in voto solemni quod in nostro Ordine emittitur, in quo sic dicitur: *Promitto obedientiam Deo, & B. Mariæ, & B. Dominico* &c. nihilominus hæc promissio prout fit Sanctis, non habet rationem voti formaliter, sed tantum materialiter, ut docet S. Thomas loco citato art. 3. ad 3. quatenus ut sit verè & propriè votum, debet adungi tacitè vel expressè alia promissio, quâ promittimus Deo nos id facturos quod promittimus Sanctis: & hæc promissio, quæ fit Deo, est votum, & pertinet ad religionem; quæ verò fit Sanctis, non est votum per se, sed materia voti, seu alterius promissionis Deo factæ, & illi veluti materia rationem voti formaliter afferentis; unde non cadit sub religione, sed sub dulia, hyperdulia, iustitia, vel fidelitate, ut dicunt Salmanticensis in Tractatu de Virtutibus, exponentes generalem divisionem omnium virtutum. Dicitur tertio hæc promissio fieri Deo, ad ejusdem Dei cultum: quia cum votum sit actus religionis & latræ, est ordinatio eorum quæ quis voverit in divinum cultum & obsequium. Unde existimo quòd si quis promittendo Deo perpetuam castitatem, nullo modo intenderet Dei honorem, sed tantum majorem temporalem commoditatem, aut quid aliud, illè non propriè voveret, neque talis promissio esset indispensabilis ab Episcopo, sicut est verum votum perpetuæ castitatis.

24. Juramentum est attestatio divini numinis, vel invocatio divini testimonij, ad fidem faciendam, promissionemve firmandam. Unde secundum substantiam est actus intellectus, quædamque locutio, quâ Deum vocamus in testem ad confirmandam veritatem, fidelitatemque nostram in verbis & promissis: & quia hujusmodi invocatione profitemur divinam excellentiam, spectat elicitive ad religionem, sicut de oratione & voto diximus. Debet autem juramentum, ut religiosum sit, tria observare, nempe veritatem, iustitiam, & iudicium, secundum illud Jeremiæ 4. *Iurabis, vivit Dominus, in veritate, & in iudicio, & in iustitia*. Veritas requiritur, quia Deus non nisi verum potest testificari: iustitia, quia non vult suo testimonio alicui iniuste noceri: iudicium, quia Dei testificatio irreligiosè adducitur super re admodum levi, vel ubi nulla est necessitas.

25. Adjuratio fit cum aliquem ad quippiam faciendum, vel omittendum obtestamur per Deum ipsum, ut ejus amor, timor, aut reverentia efficaciter eum promoveat, ne alioqui videatur non satis magni facere supremam ejus majestatem; vel ut ejus timorem illi incutiamus. Hunc verò actum pertinere ad religionem patet: quia per se facit ad cultum Dei, quem honoramus hoc ipso quòd majestatem ejus reverenter interponimus, ut alius ejus respectu, vel terrore moveatur. Esse autem specialem ejus actum, & distinctum ab aliis, dubitari nequit, nisi de duobus, juramento scilicet & oratione. Differt nihilominus à juramento, quia juramentum usurpamus ad nos ipsos obligandos, vel ad aliquid confirmandum per Dei veracitatem & auctoritatem; adjuramus autem, ut alium obligemus aut adigamus ad aliquid faciendum, vel ad quippiam omittendum, propter reverentiam aut terrorem divinæ majestatis. Ab oratione verò differt, quia adjuratio fieri potest

A imperando, non deprecando, & tunc saltem est actus specialis, & omnino diversus ab oratione, quando verò fit deprecando, addit simplici orationi obtestationem.

Ultimus actus religionis est invocatio, seu assumptio divini nominis per laudem: de qua agit S. Thomas 2. 2. quæst. 91. art. 1. ubi docet divini nominis laudes, hymnis, canticis, aliisque similibus modis celebrandas esse; non quidem ut Deo, qui cordium est scrutator, quam de ipso habemus opinionem significemus; sed ut nostros, audientiumque animos ad eum amandum, venerandumque excitemus. Et quamvis Deus ut est in seipso, utpote ineffabilis & incomprehensibilis, propriè laudari non valeat, sed sit major omni laude, secundum effectus tamen, qui ab illo in nos proveniunt, possumus ipsum laudare, juxta illud Isaïæ 63. *Laudem Domini annuntiabo super omnibus quæ reddidit nobis Dominus*, ut declarat S. Doctor art. citato in resp. ad 1.

DISPUTATIO IV.

De alijs virtutibus justitiæ annexis.

E xplicatâ definitione religionis, & præcipuis ejus actibus, tam internis, quam externis, breviter agendum est de aliis virtutibus justitiæ annexis, quæ partes ejus potentiales appellari solent. Unde fit

ARTICULVS UNICVS.

Aliæ partes potentiales justitiæ breviter explicantur.

P Ræter religionem, quæ inter partes potentiales justitiæ primum locum obtinet, plures aliæ assignari solent, nimirum poenitentia, pietas, observantia, obedientia, gratitudo, vindictio, veritas, amicitia, & liberalitas, de quibus agit S. Doctor 2. 2. à quæst. 101. usque ad 123. præterquam de poenitentia, cujus tractationem rejecit ad quæst. 85. tertiæ partis, ubi etiam nos de illa dicemus.

Post religionem ergo, & poenitentiam, quæ sunt in ordine ad Deum, sequitur pietas, per quam parentibus debitus cultus officiumque tribuitur: parentes enim sunt veluti secundarij quidam dii respectu filiorum, tanquam secundaria principia essentiae & vitæ; unde representant filijs quodammodo ipsum Deum, qui est primarius & summus omnium Pater. Et ob hanc rationem (ut rectè observat Philo in lib. de Decalog.) post præcepta primæ tabulæ, quæ ad cultum Dei pertinent, primum secundæ tabulæ institutum fuit de honore parentibus exhibendo. Quia verò in consanguineis parentum sanguis invenitur, idcirco pietas aliquatenus quoque ad consanguineos extenditur, tanquam resperfos primario illo & fontali jure, quo parentibus obstringimur. Illa quoque respicit patriam: quia hæc etiam aliquo modo est ortus principium, & quia parentes fovet, & opportuna ad ortum & educationem præbet. Unde Hierocles dissertatione de observantia in patriam, sic ait: *Est patria, per Iovem, vel alteruter quidam Deus, & primus maximusque parens*.